

A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÁSKODÁSRÓL SZÓLÓ IRODALOM 1945-IG¹

NAGY PÉTER

doktorandusz, egyetemi tanársegéd (KRE)

1. Elméleti alapvetés

Az alábbi tanulmány az 1945-ig született közigazgatási bíróságokról szóló szakirodalom összefoglalása. A munka célja, hogy az adott téma irodalmát a tárgyidőszakra vonatkozóan értékelje, különös tekintettel a résztematikákra és a publikációs szokásokra, mely így hozzájárulhat a tárgykör szélesebb kontextusú metodológiai és historiográfiai kutatásához. A munka retrospektív bibliográfia, a szerző célja a magyar közigazgatási bíráskodás annotált bibliográfiájának elvi megalapozása.

A kívánt eredmény tudományos igényű teljesítéséhez a gyűjtendő irodalom tematikai kereteit pontos meghatározására van szükség. Jelen tanulmány az általános hatáskörű közigazgatási bíráskodással kíván foglalkozni, ebből következik, hogy a különálló pénzügyi közigazgatási bíráskodás e tematikai keretek közé nem illeszthető be. Az egyik legnehezebb feladatot a vegyes témájú szakirodalmi tételek osztályozása jelentette. Ebben az esetben azt a módszert alkalmaztam, miszerint ha egy tanulmány célját tekintve nem a tárgykörbe vágó eredmények felmutatását tűzte ki, azonban tartalma szerint számottevő mértékben vonatkozó kérdést is felvetett vagy tisztázott, szerepeltettem a művek listájában.

A vonatkozó szakirodalmi tételek a kéziratoktól, a nehezen beszerezhető különlenyomatoktól, a 2-3 íves kiadványoktól egészen a lexikonok vonatkozó szócikkéig terjed. A gyűjtendő művek körébe vettem a szaktanulmányok, monográfiák, könyvrészletek mellett az egyes beszédek lejegyzett változatait is, a jogi folyóiratokban megjelent rövid híreket és ismertetőket, döntvényeket gyűjtő, joggyakorlatot elemző munkákat is. Ahol megállapítható volt, feltüntettem az eredeti cikket és mellette a különlenyomatok könyvészeti adatait is rögzítettem. Az egymásra reflektáló munkák esetén azok kapcsolatát és időrendiségét is jelöltem.

A tanulmány forrásbázisához tartoznak a magyar szakírók hazai vagy külföldi közigazgatási bíráskodással foglalkozó írásai, azonban a külföldi szerzők által publikált magyar vagy idegen nyelvű írások kívül esnek jelen tanulmány keretein.

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Károli Gáspár Református Egyetem együttműködésével készült.

2. A közigazgatási bíráskodásról szóló szakirodalom születése

A közigazgatási bíráskodás magyar szakirodalmának kezdete viszonylag jól meghatározható. Az első önálló kötetben megjelent tárgybeli tanulmány Concha Győző 1877-es „A közigazgatási bíráskodás az alkotmányosság és az egyéni joghoz való viszonyában” című munkája volt, mely egyben jelentős választóvonalat is jelentett a témával kapcsolatban. Az azt megelőző időszakban a tárgykör főként a politikai viták során merült fel, ezáltal egyre több alkalommal került a különböző napilapok, hírlapok hasábjaira is. „A korai dualizmus parlamenti vitáinak egyik keserű tanulsága volt, hogy az alkotmányjogi kérdések felvetésénél, a kormány előterjesztéseinek elkészítése során, a képviselői indítványok megfogalmazásakor tudományos szempontok alig játszottak szerepet.”² A korabeli kormányzat számára az egyes reformkori gondolkodók dualizmus idején született művei voltak meghatározóak, a közjogi ellenzék pedig főleg Kossuth emigrációs munkáira hivatkozott. A közigazgatási bíráskodás kapcsán a képviselőházban leggyakrabban Eötvös József bírói hatalom elsődlegességét valló sorait³ idézték.⁴ Hasonlóan nagy hatást kiváltó munka volt az 1875-ben megjelent, Takács Lajos által fordított Rudolf von Gneist tollából származó „A jogi állam” is.⁵ Említenünk kell itt még Grünwald Béla Közigazgatásunk és a szabadság című, elméleti problémákat elemző művét is.⁶

Kautz Gyula politikai kézikönyve már a második, 1876-os és ezt követő kiadásában – főleg a korabeli osztrák mintát ajánlva – röviden elemezte a közigazgatási bíráskodás jogállami funkcióját.⁷

Concha Győző⁸ említett fiatalkori, jelentős műve főleg a tudományos körökben váltott ki jelentős visszhangot. A szerző hat fejezetben és három gondolati egységben tárgyalta a kérdést, először a közjogok bírói védelmének fejlődéstörténetét vette végig, konkrét példaként a Németalföldi helyzetet hozta fel. Ezt követte a jogelméleti rész. A munkát az elméleti, tételes törvényhozási kísérletekkel és saját

2 STIPTA István: A közigazgatási bíráskodás előzményei Magyarországon. *Jogtudományi Közöny*, 1997/3, 121.

3 EÖTVÖS József: A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra. I-II. Bécs, Manz, 1851-1854.

4 STIPTA István: A közigazgatási bíráskodás előzményei Magyarországon. *Jogtudományi Közöny*, 1997/3, 121.; uő: *Adalékok a pénzügyi közigazgatási bíróság működésének történetéhez.* (1884-1885) Acta Jur. et. Pol. Szeged (Szerk.: TÓTH Károly). Tomus LVII. Fasc. 9. Szeged, 1999, 5.

5 GNEIST, Rudolf: *A jogi állam.* (Takács Lajos ford.) Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1875, VI, 275.

6 GRÜNWARDL Béla: *Közigazgatásunk és a szabadság.* Budapest, Ráth, 1876 (2), 143.

7 Kautz Gyula: *A politika tudomány kézikönyve.* 3. kiadás. Budapest, Franklin-társulat, 1877. VII. fejezet. 398-409.

8 CONCHA Győző: *A közigazgatási bíráskodás az alkotmányosság és az egyéni joghoz való viszonyában.* Budapest, Athenaeum, 1877, 123.

megoldási javaslatával zárta. A korszakban számos bírálat született, melyek mind elismerték a mű jelentőségét, emellett azonban számos kritikát is fűztek hozzá. Gruber Lajos elismerő recenzióján túl⁹ Pulszky Ágost bírálatában úgy fogalmazott, hogy „*gondolkozásra készítet s nem annyira meggyőződést törekszik az olvasóra erőszakolni, mint önálló meggyőződés alkotására hívja fel.*” Úgy véli, hogy Concha túl szigorú az úgynevezett államférfiúi felfogás irányában. Felhívja a szerző figyelmét, hogy nemcsak a közigazgatásban dolgozók, hanem a bírói hatalom képviselői is az „*emberi szenvedélyeknek vannak alávetve*” és ekként néha áldozatul eshetnek a kísértéseknek, mivel minden hatalom „*természetszerűleg feltétlenné törekszik magát kinőni.*”¹⁰ Egy másik, St. R. monogram alatt megjelenő könyvismertető pedig minden erénye mellett is túlságosan általánosnak tartotta a munkát.¹¹

1877-ben jelent meg Gruber Lajos alapműve, amely főként jogtörténeti és összehasonlító jogi szempontból vizsgálta a közigazgatási bíráskodás eszméjét. Ahogyan az előszóban rögzítette, a budapesti kir. magyar tudományegyetem 1876/77-es akadémiai évben hirdetett ebben a témában pályázatot. Erre a szerző jelen munkáját kívánta benyújtani, melynek nagyobb része a különböző folyóiratokban megjelent tanulmányaiból állt össze. elkezdte, egy részletesebb publikáció sem foglalkozott ezzel a témával, az elemzés elvégzése közben jelentette meg azonban Concha a tanulmányát.¹² Gruber könyvéről Concha tett közzé bírálatot, melyben nagyra értékeli az író szándékát, azonban számos hibát állapít meg, melyek azonban – mint írta – a szerző produktumában rejlő nívumot nem kisebbítették.¹³ Gruber ezen kívül számos cikket jelentetett meg 1877-1884 között e tematikában,

-
- 9 GRUBER Lajos: Dr. Concha Győző: A közigazgatási bíráskodás az alkotmányosság és az egyéni joghoz való viszonyában. Budapest, 1877. 123. lap. *Magyar Themis*. 1877, 21 (7) 168-169.
- 10 PULSZKY Ágost: A közigazgatási bíráskodás az alkotmányosság és az egyéni joghoz való viszonyában. Irta Concha Győző kolozsvári r. jogtanár. Budapest. Athenaeum. 1877. *Jogtudományi Közlöny*, 1877. 12. évf. 17, 135-136.
- 11 St. R.: A közigazgatási bíráskodás az alkotmányosság és az egyéni joghoz való viszonyában. Irta Dr. Concha Győző. Budapest, 1877. Athenaeum. *Magyar igazságügy*, 1877, 6 (7) 550-555. Későbbi értékelés: RUHMANN Emil: *A közigazgatási bíráskodás*. In: MÁRTONFFY Károly (szerk.): *Fejezetek a Közjog és Közigazgatási jog köréből*. Budapest, 1932, 120-129.
- 12 GRUBER Lajos: *A közigazgatási bíráskodás eszméje, kellékei és alakzatai Európában, különös tekintettel Magyarországra és e kérdés parlamentáris sorsának történetére hazánkban*. Budapest, Athenaeum, 1877. XVI, 495. Vö: STIPTA István: *1875-ös osztrák közigazgatási bíróság hatása a magyar közigazgatási jogvédelemre*. Emlékkönyv Dr. Szabó András egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Jur. et. Pol. Szeged (Szerk.: TÓTH Károly). Tomus LIII. Szegedi Tudományegyetem. Szeged, 1998, 353-362.
- 13 CONCHA Győző: A közigazgatási bíráskodás. Irta Gruber Lajos. A budapesti kir. tudományegyetem által jutalmazott pályamunka. Külön lenyomat a Magyar Themis-ből. Budapest, 1877. 495. *Magyar igazságügy*, 1878/4, 347-352.; Elismeréssel bírálta: LÁNCZY Gyula: A közigazgatási bíráskodás. *Nemzetgazdasági Szemle*, 1877/4, 120-123.

melyben nem csak a közigazgatási bíráskodás magyarországi megvalósíthatóságát elemezte, hanem számos európai példát is felhozott.¹⁴

Dell Adami Rezső a Magyar Jogászegylet 1880. május 9-én tartott teljes ülésén tartott előadást az igazságszolgáltatás és a közigazgatás reformjairól a hatalmi ágak megosztásának tükrében.¹⁵ Dell'Adami állításait Concha Győző később a Magyar Igazságügy hasábjain élesen kritizálta.¹⁶ Kuncz Ignác a közigazgatási bíráskodás államelméleti és jogfilozófiai szempontú vizsgálatát végezte el több tanulmányában.¹⁷

A közigazgatási bíráskodás a Nyolcadik Magyar Jogászgyűlésnek egyik központi témája volt.¹⁸ Előzetes véleményt csak Concha Győző küldött be.¹⁹ A szakosztályi előadó Lánczy Gyula volt,²⁰ rajta kívül felszólalt még Dell'Adami Rezső, Kovács Kálmán miniszteri tanácsos és Günther Antal ügyvéd, későbbi igazságügy-miniszter is.

A témával kapcsolatban a Magyar Jogászegylet 1891. március 7-én teljes ülést

-
- 14 GRUBER Lajos: A közigazgatási bíráskodás alakzatai Európában. *Jogtudományi Közlöny*. 1877, 35 (12); GRUBER Lajos: Közigazgatási bíráskodás. *Magyar Themis*, 1877, 22–45 (7); GRUBER Lajos: Adalék közigazgatási jogszolgáltatásunk jellemzéséhez. *Magyar Themis*, 1880, 25 (10) 201–202.; Gruber Lajos: Igazság-szolgáltatás a közigazgatás terén. *Ügyvédek lapja*. 1884/3, 4.; GRUBER Lajos: A legújabb bajor törvény a közigazgatási törvényszék felállításáról és a vitás közigazgatási ügyekben követendő eljárásról.; GRUBER Lajos: A miniszterelnök és a közigazgatási bíráskodás. *Magyar Themis*. 1880, 31–32 (10); GRUBER Lajos: Adalék közigazgatási jogszolgáltatásunk jellemzéséhez. *Magyar Themis*. 1880, 25 (10) 201–202.
- 15 DELL'ADAMI Rezső: *Igazságszolgáltatásunk és közigazgatásunk reformja az államhatalmak megosztása szempontjából*. Magyar Jogászegyleti Értekezések. 1880, 1, 1–32. A beszédből részletek megjelentek a Magyar Themisben: DELL'ADAMI Rezső: *Igazságszolgáltatásunk és közigazgatásunk reformja az államhatalmak megosztása szempontjából*. *Magyar Themis*, 1880, 23 (10) 182–185.
- 16 CONCHA Győző: *Igazságszolgáltatásunk és közigazgatásunk reformja az államhatalmak megosztása szempontjából*. Budapest, 1880. Magyar igazságügy, 1880, 6 (14) 555–561. Megjelent továbbá: CONCHA Győző: *Igazságszolgáltatásunk és közigazgatásunk reformja az államhatalmak megosztása szempontjából*. *Hatvan év tudományos mozgalmi közzött*. Concha Győző összegyűjtött értekezései és bírálatai. 1. köt. 1928. 228–258.
- 17 KUNCZ Ignác: A közigazgatás függetlensége a közigazgatási bíráskodásban. *Jogtudományi Közlöny*, 1884, 7 (19) 49–50. p.; KUNCZ Ignác: A közjogi s különösen a közigazgatási bíráskodás philosophiája. *Magyar Philosophiai Szemle*, 1887. V. és VI. füzet, 27.; KUNCZ Ignác: A közigazgatási bíráskodás. *Jogtudományi Közlöny*. 1878, 21–46 (13)
- 18 MARKÓ Sándor: Nyolcadik magyar jogászgyűlés. *Jogtudományi Közlöny*, 1882, 44 350–352.
- 19 Magyar Jogászgyűlés felhívására készített véleménye. CONCHA Győző: A közigazgatási bíráskodás, *Magyar igazságügy*, 1881, 5 (16) 359–392., 6 465–491.
- 20 Az 1882. évi magyar jogászgyűlés IV. szakosztályának okt. 3-i ülésén előterjesztett szöveg, átdolgozva azonban az arra érkező bírálatok fényében. LÁNCZY Gyula: *A közigazgatási bíráskodás szervezéséről Magyarországon*. Igazságügy XIX. köt. Budapest, 1883, 27–49. LÁNCZY Gyula: *A közigazgatási bíráskodás szervezéséről Magyarországon*. Budapest, Zilahy, 1883, 49.; LÁNCZY Gyula: A közigazgatási bíráskodás szervezéséről Magyarországon. *Magyar Igazságügy*, 1883/1, 31–32.

tartott, ahol Kmetty Károly tartott előadást „A közigazgatási bíróságok hatáskörének szabályozásáról”.²¹ Ebből az előadásból kiindulva tartott rövid beszédet Csillag Gyula ugyanazon év április 18-án, ahol a közigazgatási bíróságokat hatalommegosztás elméletén belüli helyét kereste és lándzsát tört a „különös közigazgatási bíróságok” mellett.²² Ugyan ezen ülés alkalmával szólalt fel Reichard Zsigmond is a témában, ahol azt a kérdést járta körül, hogy a közigazgatási bíróság hatásköre általános módon vagy taxatív felsorolás útján kerüljön meghatározásra.²³ 1893-ban Bagi László és Kmetty Károly a Jogtudományi Közlöny hasábjain polemizáltak a témában.²⁴

Hieronymi Károly 1893 november 29-én terjesztette be a közigazgatási bíróságokról szóló törvényjavaslatát,²⁵ mely heves vitákat váltott ki.²⁶ Concha Győző élesen bírálta a tervezetet: „Mivel a javaslatban csak e két elv: végső fokon független bíróság, minden fokozatban pedig bírói eljárási formák szerinti ítélkezés, domborodik ki, annak többi határozmányai azonban a közigazgatás iránti jogi követelményeknek csak kis részben tesznek eleget, de a közigazgatási célszerűségnek sem felelnek meg s több lényeges technikus hibában szenvednek, ezért tekintem a javaslatot egészében szerény kedvezményezésnek, mely a maga szempontjából is lényeges átalakításra szorul, a jövőt illetően pedig folytonos módosításokat fog szükségessé tenni, s bennünket a közigazgatási jogszolgáltatás terén esetleg hamis irányba terelni.”²⁷ Erre válaszul Némethy Károly a Jogtudományi Közlöny mellékleteként jelentetett meg cikket.²⁸

- 21 KMETTY Károly: *A közigazgatási bíróságok hatáskörének szabályozásáról*. Magyar Jogászegyleti Értekezések, VII. kötet 1. füzet, Budapest, Franklin-társulat, 1891, 37.
- 22 CSILLAG Gyula: *A közigazgatási bíróságok hatásköre*. Magyar Jogászegyleti Értekezések VII. kötet, 7. füzet, Budapest, Franklin-társulat, 1891, 7.
- 23 REICHARD Zsigmond: *A közigazgatási bíróságok hatásköre*. Magyar Jogászegyleti Értekezések, VII. kötet, 8. füzet, Budapest, Franklin-társulat, 1891, 17.
- 24 BAGI László: A közigazgatási bíróságok szervezése. *Jogtudományi Közlöny*. 1893, 8 (28) 59.; KMETTY Károly: A közigazgatási bíróságok szervezése. BAGI László hasonczímű közleményére. *Jogtudományi Közlöny*, 1893. 28. évf. 10, 74–75.; BAGI László: A közigazgatási bíróságok szervezése. [Válasz Kmetty Károly azonos című hozzászólására.], *Jogtudományi Közlöny*, 1893, 14 (28) 106-108.
- 25 Az erről szóló országgyűlési vitákat Stipta István gyűjtötte össze: Az 1892-96-os Országgyűlés Képviselőházának Irományai XIV. k. 510., XV. k. 226., XXIII. köt. 734. szám., XXXIV. köt. 1178., Az 1892- 96-i Országgyűlés Képviselőházának Naplója XXXIII. kötet. 64. és 136. l., az 1892-96-os Országgyűlés Főrendiházának Naplója VI. köt. 115-116. l. STIPTA István: OTKA-46741 kutatási zárójelentés. Forrás: real.mtak.hu/1560/1/46741_ZJ1.pdf (A letöltés dátuma: 2017.10.10.)
- 26 A tárgyalásról bővebben tudósít: A közigazgatási bíróságokról szóló törvényjavaslat. *Magyar Közigazgatás*, 1893. 11. évf. 49, 1-11.; A közigazgatási bíróságokról szóló törvényjavaslat bizottsági tárgyalása. *Magyar Közigazgatás*. 1894, 2 (12) 2-3.
- 27 CONCHA Győző: A közigazgatási bíróságról szóló törvényjavaslat. *Jogtudományi Közlöny* 1893, 50., 393-399. folytatás: 51, 52.
- 28 NÉMETHY Károly: *A közigazgatási bíróságokról szóló törvényjavaslat. Válasz Concha*

A Magyar Jogászegylet 1894 januárjában minden teljes ülésén foglalkozott a közigazgatási bíráskodás témájával. Az erről szóló, nagy érdeklődést keltő előadássorozat részeként elismert elméleti és gyakorlati szakemberek szólaltak fel: Concha Győző, Reichard Zsigmond,²⁹ Lánczy Gyula,³⁰ Némethy Károly és Lukács György.³¹ Ezt követően került sor egy vitára, melyben Concha Győző, Reichard Zsigmond, Lánczy Gyula, Némethy Károly, Lukács György és Neumann Károly vettek részt. Ahogyan később Martonyi János értékelte „*fejtegetéseik nagymértékben hozzájárultak az elvi szempontok tisztázásához és hathatóságán egyengették a Közigazgatási Bíróságunkat felállító törvény megalkotásának útját. Közrehatottak különösen abban, hogy a kormány a törvényjavaslat közigazgatási alsó bíróságok szervezésére vonatkozó részének visszavonására szánta el magát.*”³²

Gruber Lajos 1880-ban jelentette meg három részben tanulmányát „A közigazgatási bíráskodás kérdése 1877-1879” címmel, mely ismertette és összegezte a kapcsolódó törvényhozási és tudományos vitákat.³³

3. Jogirodalom a közigazgatási bíróságról szóló törvény elfogadásától

Miután Ferenc József 1896-ban Wekerle Sándort nevezte ki a közigazgatási bíróság élére, számos cikk jelent meg a kezdetek, később az első évek értékeléséről.³⁴

A törvény elfogadását követő időszakot a különböző kommentárok és

Győző egyetemi tanár bírálatára. Budapest, Pesti Ny., 1894, 38.

29 CONCHA Győző - REICHARD Zsigmond: *A közigazgatási bíróság törvényjavaslatáról.* 1894. január 8. Budapest, Magyar Jogászegyleti Értekezések, X. kötet, 5. füzet, Budapest, Franklin-társulat, 1894, 23.

30 LÁNCZY Gyula: *A közigazgatási bíróság törvényjavaslatáról.* 1894. január 15. Magyar Jogászegyleti Értekezések, X. kötet. 6. füzet Budapest, Franklin-társulat, 1894, 27.

31 NÉMETH Károly - LUKÁCS György: *A közigazgatási bíróság törvényjavaslatáról.* 1894. január 21. Magyar Jogászegyleti Értekezések, X. kötet. 7. füzet Budapest, Franklin-társulat, 1894, 36.

32 MARTONYI i.m. 6.

33 GRUBER Lajos: *A közigazgatási bíráskodás kérdése 1877-1879.* *Magyar Themis*, 1880, 10 (10) 82-83., 11, 90-91., 13, 106-107.

34 A közigazgatási bíróság elnöke. *Magyar Közigazgatás*, 1896. 14. évf. 49, 1.; A közigazgatási bíróság működésének megkezdése. *A jog* 1897, 2 (16) 12-13.; A közigazgatási bíróság. *Magyar Közigazgatás*, 1896, 50 (14) 1-2.; A m. kir. közigazgatási bíróság első évi működése. *Magyar Közigazgatás*, 1898, 13 (16) 1-2.; RÉVAI Lajos: A m. kir. közigazgatási bíróság évi kimutatása. *A jog*, 1898, 15 (17) 113-114.; A m. kir. közigazgatási bíróság első évi működése. Válasz „A Jog” című szaklapnak. *Magyar Közigazgatás*, 1898, 19 (16) 1-2.; Observator: A képviselő-választások és a választási jog fölötti bíráskodás. *Ügyvédek lapja*, 1899, 7 (16) 1-2.; A közigazgatási bíróság 1899. évi működése. *Magyar Közigazgatás*, 1900, 12 (18) 1-2.; ОБЕТКО Dezső: A közigazgatási bíróság hatásköre. *Magyar jogász-újság*, 1906, 8 (5) 125-126.; ОБЕТКО Dezső: A m. kir. közigazgatási bíróság hatásköre. *Magyar jogász-újság*, 1904, 21 (3) 413-415.

magyarázatok megjelenése jellemezte, különösen Némethy Károly, Falcsik Dezső és Zabulik László munkáit kell kiemelni.³⁵ Utóbbi a törvényszöveg jegyzetekkel történő ellátását követően a második részben egy kétszáz oldalas útmutatót is készített. Kmety Károly a közigazgatási jog átfogó kézikönyvét jelentette meg, melyben önálló fejezetet kapott a közigazgatási bíróság.³⁶

Baumgarten Nándor 1901-ben tartott a Magyar Jogászegylet teljes ülésén előadást,³⁷ melyben a közigazgatási bíróság vasúti ügyekkel kapcsolatos hatáskörét elemezte, melyről több jogi folyóirat is beszámolt. A vitaindító előadást követően Balog Arnold reflektált az ott elhangzottakra. 1903-ban jelent meg Mészáros Kálmán betűsoros kézikönyve a közigazgatási bíróság döntvényeiről, mely a Pénzügyi Közigazgatási Bíróság gyakorlatát is tartalmazta.³⁸

Boér Elek 1903-ban, majd átdolgozva 1907-ben jelentette meg monográfiáját a közigazgatási bírászkodásról.³⁹ Az első kiadáshoz készített előszavában úgy fogalmazott, hogy a századfordulós vitákat főként az alanyi közjogok kérdése uralta. Kérdésként tette fel, hogy vajon – ha léteznek egyáltalán – elég-e csak ezeket védeni a közigazgatási bírászkodás által, vagy a jogvédelem túlmegy annak határán? Kiindulópontul Geist és Bähr ellentétes nézeteit választotta. Az alaposan átdolgozott második kiadásban már két részkérdést tárgyalt, egyrészt az első vagy általános részben a közigazgatási bírászkodás céljáról, tárgyköréről, szervezetéről, a második vagy különös részben pedig a magyar közigazgatási bírászkodás és peres eljárás elemzését végezte el.

A működés tükrében születő első bírálatok, módosítási javaslatok a centenáriumi évét követően szaporodtak meg.⁴⁰ Miután Wekerle újra szerepet vállalt az országos

35 NÉMETHY Károly: *A közigazgatási bíróságról szóló törvény magyarázata*. Budapest, Pesti Ny., 1897. X, [2], 368 ; FALCSIK Dezső: *Közigazgatási bírászkodás. A magyar kir. közigazgatási bíróságról szóló 1896. évi XXVI. törvénycikk magyarázata*. Eger, Érseki Lyceum Knyv., 1897, 203 ; ZABULIK László: *A közigazgatási bíróságokról szóló törvény. 1896. évi XXVI. T.-cikk*. Budapest, Athenaeum, 1897, IV, 377.; Későbbi törvénygyűjtemény: TÉRFI Gyula: *Közigazgatási bíróság: hatásköri bíróság, országos levéltár, az állami közigazgatás szervezete*. Budapest, Légrády Ny., 1910, 1025.

36 KMETY Károly: *A magyar közigazgatási jog kézikönyve*. Budapest, Politzer, 1897, 211-249.

37 BAUMGARTEN Nándor: *Közigazgatási bírászkodás vasúti ügyekben*. Felolvasatott a Magyar Jogászegylet 1901. évi február hó 9-én tartott teljes-ülésén. Magyar Jogászegyleti Értekezések. 1901, 184 (21) 1-56. BAUMGARTEN Nándor: *Közigazgatási bírászkodás vasúti ügyekben*. In: Dr. Baumgarten Nándor összegyűjtött tanulmányai. 1936. 2. köt. 3-58. Baumgarten Nándor: *Közigazgatási bírászkodás vasúti ügyekben. Ügyvédek lapja*. 1901, 7 (18) 4-5.; BAUMGARTEN Nándor: *Közigazgatási bírászkodás vasúti ügyekben*. [Részlet dr. Baumgarten Nándor jogászegyleti előadásából] *Jogtudományi közlöny*, 1901, 7 (36) 53-54.

38 *A közigazgatási Bírósági Döntvények és elvi jelentőségű határozatok Betűsoros Kézikönyve 1884-1902. évekről*. Debrecen, 1903.

39 BOÉR Elek: *Közigazgatási bírászkodás*. Budapest, Grill, 1907. X, 303.

40 ZABULIK László: *A községi közigazgatásról és annak javításáról*. Budapest, Grill, 1901. (2), 53.

politikában és az ezért megüresedő elnöki széket 1906-ban Wlassics Gyula foglalta el, a jogi szaklapok jelentős figyelmet szenteltek az új elnök személyének.⁴¹ Mindenképp érdemes kiemelni egy a Jogtudományi Közlönyben megjelent, név nélküli, többes számban fogalmazott (valószínűleg a szerkesztőség közös álláspontját tolmácsolandó) rövid cikk határozott elvárásokat határozott meg az új elnökkel szemben.⁴² „*Most már azonban előállott elodázhatatlan szüksége annak, hogy egyfelől a kir. közigazgatási bíróságról szóló 1896: XXVI. tczikket végrehajtsák, másfelől, hogy ezt a törvényt akként módosítsák és egészítsék ki, hogy ez a bíróság valóban közigazgatásunknak sziklaszilárd és bevehetetlen mentővárává legyen, bármiféle politikai szempontok befolyásolják is a közigazgatás menetét. [...] Ily értelemben óhajtjuk és várjuk a közigazgatási bíróságról szóló törvény módosítását és kiegészítését.*”

Hattyuffy Dezső 1906-ban arról értekezett, hogy a vármegyéket azok jurisdictionis jogkörét illetően – feladataik független elvégzését garantálandó – egy külön felső bírói fórum alá kell rendelni, ez pedig nem lehet más, csak a közigazgatási bíróság. A szervezet jelen formájában azonban nem alkalmas ennek a feladatnak elvégzésére, ezért számos módosítást kellene végrehajtani, mivel az akkori cselekvési és tevékenységi kör csekély volt.⁴³

Boér Elek 1907 novemberében tartott előadást a Magyar Jogászegylet teljes ülésén. Dicsérte a közigazgatási bíróságot, de szorgalmazta, hogy a községi és a törvényhatósági önkormányzatok is igényelhessenek közigazgatási bírósági oltalmat. Úgy vélte, hogy a törvényhatóságoknak sem a kormányhoz, sem az állami közigazgatási hatóságokhoz való viszonya nincs kellően rendezve. Ezen a téren a közigazgatási bíróság csupán kisebb hatáskörökkel rendelkezett. A változtatás legfőbb haszna Boér szerint az lenne, hogy az így megerősített önkormányzatok a törvénytelenésre hajló központi szervek akarataival szemben ellen tudnának állni jogállami módszerek segítségével.⁴⁴

Egyed István „Az alsófokú közigazgatási bíráskodás” című tanulmányában számol be a közigazgatási bíróság hatásköre és túlterheltsége miatt kialakuló évtizedes vita kezdetéről. Amikor a közigazgatási bíróságot felállították, a bíróság hatásköre taxatív módon fel volt sorolva, így Magyarországon „a közigazgatási bíráskodás meghatározott esetekre szorítókozó kivételes intézmény jellegét vette fel.” Ez a tételes felsorolás azonban túl szűknek bizonyult, ezért törvények és miniszteri rendeletek egész sora utalt évről-évre újabb eseteket a bíróság hatáskörébe. 1916-ban a 40 tagú bíróság állandó túlterheltséggel küzdött, a bírák számának további emelése pedig a bíróság

41 A m. kir. közigazgatási bíróság új elnöke. Wlassics Gyula. *Magyar Közigazgatás*. 1906, 18 (24) 2-3.

42 A kir. közigazgatási bíróság új elnöke. *Jogtudományi közlöny*, 1906. 41. évf. 17, 139-140.

43 HATTYUFFY Dezső: A közigazgatási bíróság és a vármegye. *Magyar Közigazgatás*. 1906, 17 (24)1-2.

44 BOÉR Elek: Törvényhatósági önkormányzatunk és közigazgatási bíróságunk hatáskörének kiterjesztése. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1908, 282 (36) 1-46.

jellege miatt nem volt kivitelezhető. Ezt megelőző időszakban pedig a Wekerle-féle új adótörvények újabb óriási mértékben emelték volna a bíróság munkaterhét, a bíróság elnöke, Wlassics Gyula viszont nyíltan felemelte szavát a negatív következményeket ígérő változtatás ellen és a *Jogállam* 1912. évfolyamában megjelent tanulmányában rámutatott, hogy az ügyek száma így is irreálisan magas: már 1909-ben 40.000 körül járt, míg ugyanakkor az osztrák közigazgatási bíróság ügyforgalma 15.000-et tüntetett fel.⁴⁵

Wlassics Gyula tudományos cikkei mellett fontos forrás a korszakot illetően a minden év elején megtartott évnnyitó beszédeinek leirata is.⁴⁶ Az emlékezetesebb évfordulók alkalmával a jogi szaklapok által megjelentetett értékelő cikkek is sok információt tartalmaznak az egyes periodikák mögött álló tudományos körök által megfogalmazott kritikákról, a fennálló problémák számáról, tematikájáról, viszonyrendszeréről.⁴⁷

4. A közigazgatási bíraskodás irodalma a világháború után

A közigazgatási bíróság 1922-ben ünnepelte fennállásának 25. évfordulóját. Ez alkalmából Némethy Károly a Magyar Közigazgatás hasábján elemezte az eltelt időszak tanulságait. Felvázolta a közigazgatási bíróság két legfontosabb problémakörét, melyek már a törvény megalkotása során jelen voltak, a bíróság szervezetének és a hatáskörök kérdését. Előre látható volt, hogy egy csonka szervezet, az érdemben döntő egy fokú bíróság, valamint egy csonka hatáskör, vagyis az általános elvi meghatározás nélkül, taxatív meghatározott hatáskörökkel nem teremthető meg tökéletesen a jogvédelem. Leszögezte, hogy ez azonban nem valósulhatott meg a közigazgatási szervezeti reform előtt.⁴⁸

45 EGYED István: Az alsófokú közigazgatási bíraskodás. *Városi szemle*, 1916, 5-6. 188-221. Különlenyomatban megjelent: Egyed István: Az alsófokú közigazgatási bíraskodás. Budapest, Szfv. Háziny., 1916, 36, [2]

46 Wlassics Gyula: Reformjavaslat a közigazgatási bíraskodásról. *Jogállam*. 1912, 1-2, 32-43.; Wlassics Gyula: Perjogi alapelvek a közigazgatási bíraskodásban. *Jogállam*. 1913, 1, p. 1-9.; Évnnyitó elmélkedések a közigazgatási bíróságról. Adó- és illetékügyi szemle, 1916, 1, 51-56.; Wlassics Gyula br. beszámoló beszéde a közigazgatási bíróság működéséről. Adó- és illetékügyi szemle, 1917, 1, 59-62.; Wlassics Gyula báró évnnyitó beszéde a közigazgatási bíróság teljes ülésében. *Jogtudományi közlöny*, 1917, 3, 26-27.

47 Wlassics Gyula jubileuma: Adó- és illetékügyi szemle. 1915, 5, 239.; HARRER Ferenc: Wlassics Gyula Közigazgatási bírósági elnökségnek tíz éve. *Jogállam*, 1916, 5-6, 269-285.; Wlassics Gyula tíz éves elnöki jubileuma. Adó- és illetékügyi szemle, 1916, 4-5, 243-244.; BENKÓ Albert: A m. kir. közigazgatási bíróság hatáskörének kiterjesztéséről. 1907. évi LX. t.-cz. Budapest, Athenaeum, 1913, 125.; A m. kir. közigazgatási bíróság működése az 1914. évben. Adó- és illetékügyi szemle. 1915, 3, 125-127.; A m. kir. közigazgatási bíróság ügyforgalma és tevékenységi adatai. *Jogtudományi Közöny*, 1917, 3, 27.

48 NÉMETHY Károly: A m. kir. közigazgatási bíróság fennállásának huszonötödik évfordulója. *Magyar Közigazgatás*. 1922, 3, 1-2.

Az elnöki évnnyitóbeszéd az első világháborút követő időszakban rendszeressé és iránymutatóvá váltak. Gyakran a szakfolyóiratok is rövid összegzést tettek közzé,⁴⁹ melyek több esetben hírlapi vitákat is gerjesztettek.⁵⁰

A jogtudomány művelői között a közigazgatási bíráskodás tematikáján belül a fő problémát változatlanul a szervezeti átalakítások lehetősége és a hatáskörök változtatásának iránya jelentette. Az alsófokú közigazgatási bíróság kiépítésének kérdése tudhatja magáénak a legtöbb cikket, tudományos pengeváltásokat, melyek különböző intenzitással, de az egész korszakot végig kísérték.⁵¹ Wlassics

49 B. Wlassics Gyula beszéde a közigazgatási bíróság évnnyitó ülésén. Wekerle Sándor emlékezete és a huszonöt éves közigazgatási bíróság. Wlassics Gyula, B., Gneist Heinrich Rudolf Hermann Friedrich von. *Magyar jogi szemle*, 1922, 2, 70-76.; B. Wlassics Gyula: B. Wlassics Gyula évnnyitó beszéde a közigazgatási bíróság január hó 8-án tartott teljes ülésén. *Magyar jogi szemle*. 1924, 1, 20-24.; Wlassics Gyula: B. Wlassics Gyula évnnyitó beszéde a közigazgatási bíróság január hó 8-án tartott teljes ülésén. *Ügyvédek lapja*, 1924, 2, 1-2.; Wlassics Gyula: Az államhatalmi megosztás és a képviselőválasztási bíráskodás. Évnnyitó beszéd a m. kir. közigazgatási bíróságnál. *Jogállam*, 1926, 1-2, 116-118.; Wlassics Gyula elnöki megnyitója a közigazgatási bíróság harminc éves jubileumán. *Jogállam*, 1927, 1-4.; Wlassics Gyula, Juhász Andor, Degré Miklós: Három évnnyitó beszéd. *Jogállam*, 1929, 1-2, 39-53.; Wlassics Gyula: Báró Wlassics Gyula elnöki évnnyitó beszéde a m. kir. közigazgatási bíróságnak 1930. január 9-én tartott teljes ülésében. *Jogállam*, 1930, 1-2, 26-33.; Wlassics Gyula: Báró Wlassics Gyulának, a m. kir. közigazgatási bíróság elnökének évnnyitó beszédé[nek részletei]. *Jogállam*, 1932, 1-2, 60-61.; Wlassics nevéhez köthető további közigazgatási bíráskodásról szóló cikkek: Wlassics Gyula: A magyar közigazgatási jog alapintézményei. *Magyar jogi szemle*. 1926, 3, 105-111.; Wlassics Gyula: A törvényhatósági önkormányzat és a közigazgatási bíróság. *Ügyvédek lapja*. 1929, 13, 2-3.; Báró Wlassics Gyula a közigazgatási bíráskodásról. Az adó. 1932, 20. évf. 1-2.sz. 1.; VARGHA Imre: Wlassics Gyula báró huszonöt éves jubileuma. *Magyar jogi szemle*. 1931, 12. évf. 6, 285-286.

50 P. J.: Három évnnyitó beszéd című cikkéhez. *Magyar Közigazgatás*, 1931, 3, 1. Erre reagált EGRESY Árpád: Pár szó a Három évnnyitó beszéd című közleményhez. *Magyar Közigazgatás*, 1931, 5, 2-3.; A közigazgatási bíróság ügyforgalma 1924-ben. *Jogállam*, 1925, 77.

51 BEZERÉD István: Az alsófokú közigazgatási bíróság kérdéséhez. *Magyar Közigazgatás*, 1929. 47. évf. 17, 1-3. Erre válaszolt GÁLBORY László: Hozzászólás az alsófokú közigazgatási bíróság felállítása és megszervezése kérdéséhez. *Magyar Közigazgatás*, 1929, 27, 1-2.; FELSZEGHY Béla: A közigazgatási jogszolgáltatás reformja. Az alsófokú közigazgatási bíráskodás és a tiszti ügyészi hatóság. *Magyar Közigazgatás*, 1930, 31-32.sz. p.1-3., 35, 1-2.; A közigazgatási bíráskodás reformja. Az adó, 1932. 20. évf. 7, 219-220.; SÁRFY Aladár: A közigazgatási bíráskodás reformja. Az adó, 1932, 10, 281-285.; Klug Emil: Wlassics Gyula és Benedek Sándor. Az adó, 1933, 1, 1-4.; MEDVIGY Gábor: A közigazgatás reformja. Különösen az alsófokú közigazgatási bíróság és a bírói függetlenség kérdései. *Jogtudományi közlöny*, 1933, 10, 57-58., 12, 69-70.; TIHANYI Lajos: Az alsófokú közigazgatási bíróságok. *Magyar Közigazgatás*, 1933. 20.; LUCIDUS: A közigazgatási bíróságról szóló törvény megváltoztatása. *Magyar Közigazgatás*, 1933, 18. 21.; SZILÁGYI Jenő: Az alsófokú közigazgatási bíróságot meg kell szervezni. *Törvényhozók lapja*, 1935, 13-14,

Gyula egy 1924-ben megjelent cikkében úgy fogalmazott, hogy a célnak a tehermentesítésnek kell lennie, és ha ez megvalósul, akkor lehet a közigazgatási bíróság hatáskörét kiszélesíteni.⁵² A vonatkozó tudományos közlemények tematikája a fő problémakörökön kívül számos részkérdést is tárgyalt.⁵³

Miután Wlassics Gyula 1935-ben, majd harminc év után távozott a Közigazgatási Bíróság elnöki posztjából, Puky Endre vette át a helyét. Évnyitó beszédén⁵⁴ kívül

113-115.; DICZIG Alajos: Az alsófokú közigazgatási bírászkodás kérdése. Kecskemét, Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Ny., 1936. 20 ; MEDVIGY Gábor: Az alsófokú közigazgatási bíróság szervezésének irányelvei. Budapest, Sylvester Ny., 1937. 12 ; KOVÁCS Mihály: A közigazgatási bírászkodás problémái, figyelemmel a közigazgatási bíróság kétfokúvá tételének szükségességére. Miskolc, 1940.; 41.

52 Wlassics Gyula: Az alsófokú közigazgatási bíróság. *Jogállam*, 1924, 1-7.;

53 VÖRÖS Ernő: Az államhatalmak megosztásáról az Északamerikai Egyesült Államok és a főbb európai államok alkotmányjaiban. *Ügyvédek Lapja*, 1925 3, 4, és 5.; A m. kir. közigazgatási bíróság harminc éves jubileuma. *Magyar Közigazgatás*, 1927, 3, 1.; EGRESY Árpád: A közigazgatási bíróság új alkotmányjogi ügyköre. Az országgyűlési képviselőválasztások felett való bírászkodás. *Magyar Közigazgatás*, 1927. 45. évf. 14, 2-3.; TOMCSÁNYI Mór: *Rendészet, közigazgatás, bírói jogvédelem*. Felolvasta a II. osztálynak 1928 okt. 15-én tartott ülésében: székfoglaló értekezés. Budapest, Akadémia, 1929. 31 ; FELSZEGHY Béla: A közíg. jogszolgáltatás reformja. *Magyar Közigazgatás*, 1930. 31., 35.; KOVÁCS Miklós: A középfokú közíg. Bíróságok és a pénzügyigazgatás. *Magyar Közigazgatás*, 1933. 43.; POKOLY Lajos: A közíg bírászkodás új szervezete. *Magyar Közigazgatás*, 1933. 20.; NÉMETHY Károly: Változás a Közigazgatási Bíróság vezetésében. *Magyar Közigazgatás*, 1933, 3, 1-3.; Bírászkodás az elsőfokú közigazgatási határozatokkal szemben. *Miskolci Jogászélet*. 1935. XI. évf. 4. szám. 73-80.; SZEPESSY Mihály: 40000 ügyháttralék a Közig. Bíróságnál. *Adózók Lapja*, 1935. 9-10.; GROSCH Károly: *A közigazgatási bíróság hatásköre közegészségügyi vonatkozású kérdésekben*. In: A mai magyar egészségügyi közszolgálat. Budapest, Állami Ny., 1942 47-61.

54 Felsőbírói elnökök évnyitó beszédei. *Magyar jogi szemle*, 1933. 14. évf. 2, 41-52.; PUKY Endre a Közigazgatási Bíróság új elnökének székfoglalója. *Magyar Közigazgatás*, 1933. 51. évf. 4, 1-2.; Dr. Puky Endre, a m. kir. közigazgatási bíróság elnökének 1934. január 8-án tartott évnyitó beszéde. *Jogállam*, 1934. 32. évf. 10, 382-386.; Dr. Puky Endre, a m. kir. közigazgatási bíróság elnökének újévi megnyitó beszéde. *Magyar Közigazgatás*, 1934. 52. évf. 2, 1-4.; Felsőbírói elnökök évnyitó beszédei. *Magyar jogi szemle*, 1935. 16. évf. 2, 41-52.; Felsőbírói elnökök évnyitó beszédei. *Magyar jogi szemle*, 1936. 17. évf. 2, 49-58.; Puky Endre: A jogszabályszerkesztés bírálata. Dr. Puky Endrének közigazgatási bírósági elnöki évnyitó beszédéből. *Magyar Közigazgatás*, 1936. 54. évf. 4, 3-4.; Puky Endre: A közigazgatási bíróság és a mentelmi jog. *Magyar Közigazgatás*, 1936. 54. évf. 3, 1-5.; Puky Endre: A közigazgatási bíróság és a mentelmi jog. A jogszabályszerkesztés bírálata. Budapest, *Magyar Közigazgatás*, 1936. 22, [2] ; Puky Endre évnyitó beszéde a közigazgatási bíróságon. *Jogállam*, 1937. 36. évf. 64-71.; PUKY Endre: A negyven éves közigazgatási bíróság múltja és jövője. Budapest, Pallas Ny., 1937. 16 ; Felsőbírói elnökök évnyitó beszédei. *Magyar jogi szemle*, 1937. 18. évf. 2, 41-53.; A magyar jogszolgáltatás újéve. Kir[ályi] közjegyzők közlönye. 1937. 36. évf. 1, 1-5.; Puky Endre: Alsófokú közigaz-

számos tudományos munkát tett közzé.⁵⁵

Martonyi János egyik első tematikába illő cikkét 1932-ben, alig 22 évesen tette közzé „*A közigazgatási bíráskodás és legújabbkori fejlődése*” címmel.⁵⁶ Számos további munkát publikált.⁵⁷ Szűcs István véleménye szerint az állam- és jogtudományok területén közigazgatási bíráskodással Martonyi foglalkozott a legtöbbet.⁵⁸ Számos európai állam közigazgatási bíráskodását is vizsgálta, kutatásait

-
- gatási bíróság; választási bíráskodás; bírói hivatás. [A m. kir. közigazgatási bíróságnak 1938. évi január hó 10. napján tertott évnnyitó teljes ülésén elhangzott előadás.]. *Magyar Közigazgatás*, 1938. 56. évf. 3, 1-4.; Puky Endre: Évnnyitó beszéd a m. kir. Közigazgatási Bíróság 1939. január hó 9. napján tartott teljes ülése elő terjesztette Puky Endre. Budapest, Fővárosi Ny., 1939. 17 ; Puky Endre: Évnnyitó beszéd a m. kir. Közigazgatási Bíróság 1940. évi január hó 9. napján tartott teljes ülésén. Magyarország. Budapest, Fővárosi Ny., 1940. 19 ; Puky Endre: A közigazgatási bíráskodás súlya és feladata nemzetünk életében. [Évnnyitó beszéd a Közigazgatási Bíróság 1940. január 8-án tartott teljes ülésén.]. *Magyar Közigazgatás*. 1940. 58. évf. 3, p. 1-4.; Puky Endre: A jogéret válsága és a közigazgatási bíráskodás. *Magyar szemle*, 1940. 38. évf. 2, 113-121.; Puky Endre Évnnyitó beszéd a m. kir. közigazgatási bíróság 1941. január hó 13. napján tartott teljes ülésén elmondotta. Budapest, Fővárosi Ny., 1941. 14 ; Szemelvények a felsőbírószági elnökök évnnyitó beszédeiből. *Magyar jogi szemle*, 1941. 22. évf. 3, 41-52.; Puky Endre: A Szent Korona tana és a közigazgatási bíráskodás. *Magyar Közigazgatás*, 1941. 59. évf. 3, 1-4.
- 55 Puky Endre: *Puky Gyula életrajza. 1840-1919*. Budapest, Jakab M. H. Kny., 1940. 53 ; Puky Endre: *Dr. tompai Bothos Gyula emlékezete*. Budapest, Fővárosi Ny., 1940. 13 ; Ünnepi beszédek az országgyarapodás alkalmából. *Magyar jogi szemle*. 1940. 21. évf. 17.sz. p.321-325.; Puky Endre: Báró Wlassics Gyula. Budapest, Attila Ny., 1937. 4 ; Puky Endre: A m. kir. Közigazgatási Bíróság tanácsainak beosztása az 1937. évben. *Magyar Közigazgatás*. 1937. 55. évf. 3, 5.; Puky Endre: *Létszámemelés és restancia: alsófokú közigazgatási bíróság: a közigazgatási bíróság és a választójog: a bíróság szerepe a nemzet életében*. Budapest, Pallas Ny., 1938. 15 ; Puky Endre: A m. kir. Közigazgatási Bíróság a Felsőház költségvetési vitájában. *Magyar Közigazgatás*, 1934. 52. évf. 25, 1-3. Pukyról írtak közül: Puky Endre 1871-1941. *Magyar Közigazgatás*. 1941. 59. évf. 29, 1.; Puky Endre: Húsz év után. Budapest, Jakab Ny., 1939. 14, [1] ; Puky Endre: A negyven éves Közigazgatási Bíróság. *Magyar Közigazgatás*, 1937. 55. évf. 3, 1-5.
- 56 MARTONYI János: *A közigazgatási bíráskodás és legújabbkori fejlődése*. Budapest, Kir. Magyar Egy. Ny., 1932, 80.
- 57 MARTONYI János: Gyűjtemények közigazgatási bíróságunk joggyakorlatából [könyvismeretetés]. *Közigazgatástudomány*. 1938. 1. évf. 3, 259-265.; MARTONYI János: *A közigazgatás jogszerűsége a mai államban*. [előszó Magyary Zoltán]. Budapest, Magyar Közigazgatástudományi Intézet; Pécs, Dunántúl Egyet. K., 1939, 158.; MARTONYI János: A német birodalmi közigazgatási bíróság megteremtése. *Közigazgatástudomány*, 1941. 4. évf. 8, 304-308.; MARTONYI János: *A közigazgatás reformja és a közigazgatási bíróságok. Dolgozatok a közigazgatási reform köréből*. Budapest, [s.n.], 1940, 148-160.; Martonyi János: *Közigazgatási bíráskodásunk továbbfejlesztése*. Budapest, Attila Ny., 1944, 23.
- 58 SZÜCS István: A közigazgatási bíráskodás témájának magyar kutatója. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica*, 1980, 27, 373.

kiterjesztette például Franciaországra, Csehszlovákara és a nemzeti szocialista Németországra is.⁵⁹

Pap József 1940 áprilisában tartott előadást a Magyar Jogászegylet ülésén „A bírói jogvédelem a közigazgatásban” címmel. A kérdés közigazgatási és bírói oldalának vizsgálatát követően összegzésül úgy fogalmazott, hogy „*ha az alsófokú közigazgatási bíróságok fel lesznek állítva, úgy a ma működő közigazgatási bíróság jóformán alkotmányjogi bíróságnak fog megmaradni, mert az alkotmány bírósági funkciókat továbbra is fogja végezni és csak a legfontosabb közjogi, illetőleg közigazgatási vitás ügyek eldöntésére lesz hivatva. A másodfokon elintézendő közigazgatási ügyek tehát rendszerint az alsófokú közj. bíróságok elé fognak kerülni.*” ezen okoknál fogva sürgeti az alsófokú közigazgatási bíróságok föllállítását.⁶⁰ A nagy tetszést kiváltó előadáshoz hozzászólt Tomcsányi Móric, Bíró Balázs és Angyal Pál is.⁶¹

A korszakban számos munka született, mely a közigazgatási bíróságokra vonatkozó joggyakorlatot, elvi jelentőségű határozatait gyűjtötte össze, vagy elemezte.⁶²

59 MARTONYI János: A közigazgatási bíraskodás mai rendszere Franciaországban. [Előadás a Magyar Jogászegylet közjogi és közigazgatási jogi szakosztályának 1934. évi március hó 10. napján tartott ülésén]. *Magyar Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok*, 1934. 2. évf. 8, 546-567. Különlenyomatként megjelent: MARTONYI János: *A közigazgatási bíraskodás mai rendszere Franciaországban*. Kecskemét, Első Kecskeméti Hírlapkiadó & Ny., 1935, 24.; MARTONYI János: A csehszlovák közigazgatási bíróság reformjának tervezete. *Közigazgatástudomány*. 1938. 1. évf. 1, 48-56.; MARTONYI János: A közigazgatási bíraskodás a nemzeti szocialista Németországban. *Közigazgatástudomány*, 1939. 2. évf. 2, 105-119.

60 PAP József: Bírói jogvédelem a közigazgatásban. [Előadás a Magyar Jogászegylet 1940. évi április hó 20. napján tartott teljes ülésén]. *Magyar Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok*, 1940, 8. évf. 31, 143-159. Különlenyomat: PAP József: Bírói jogvédelem a közigazgatásban. Budapest, Attila Ny., 1940, 19.

61 Bírói jogvédelem a közigazgatásban. *Magyar jogi szemle*, 1940. 21. évf. 9, 197-198.

62 A közigazgatási bíróság pénzügyi döntvényeinek kiadása. Az adó, 1929. 17. évf. 2-3, 85.; A m. kir. közigazgatási bíróság általános közigazgatási és pénzügyi osztályának döntvényei, jogegységi és elvi jelentőségű határozatai. *Magyar Közigazgatás*, 1929. 47. évf. 19, 3.; SÁRFY Aladár: A m. kir. közigazgatási bíróság pénzügyi jogegységi tanácsának legújabb határozatai. *Az adó*, 1931. 19. évf. 10, 343-349.; SÁRFY Aladár: A m. kir. közigazgatási bíróság pénzügyi jogegységi tanácsának legújabb határozatai. *Az adó*, 1931. 19. évf. 9, 305-318.; SÁRFY Aladár: A m. kir. Közigazgatási Bíróság adókra vonatkozó hatályos döntvényeinek, jogegységi megállapodásainak és elvi jelentőségű határozatainak gyűjteménye. 1897-1932 (előszó: Vargha Imre) Budapest, Fráter Ny., 1933, 503 ; PATAKY Gedeon, BENEDEK Sándor: *A m. kir. közigazgatási bíróság illetékekre vonatkozó hatályos döntvényeinek, jogegységi megállapodásainak és elvi jelentőségű határozatainak gyűjteménye. 1879-1931.* (előszó: Benedek Sándor). Budapest, Merkantil Ny., 1932. 528 Pótfüzet, 1934-ig. Budapest, Fráter Ny., 1934.; VÖRÖS Ernő, LENGYEL József: *A közigazgatási bírósági törvény magyarázata. A m. kir. Közigazgatási Bíróság anyagi jogi, hatásköri és eljárási joggyakorlata általános közigazgatási, adó- és illetékügyekben.* (Előszó: Puky Endre) 1. köt.1935. XL, 1114, [2] ; 2. köt. 1936. X, [1], 1116-2362. Bu-

Puky lemondását követően 1941-től Rakovszky Iván foglalta el a Közigazgatási Bíróság elnöki székét,⁶³ ezt követően Borsos Endre töltötte be ideiglenesen a tiszteket.⁶⁴

Csorba János mint a Közigazgatási Bíróság új elnöke, a szervezet alkotmányvédő szerepéről tartott elnöki székfoglalót 1945 jún. 18-án.⁶⁵ A beszédről készített

dapest, Szerzők, 1935-1936.: Ismertetése: NÉMETHY Imre: A közigazgatási bírósági törvény magyarázata. *Magyar Közigazgatás*. 1935. 53. évf. 50, 1-3.; LENGYEL József, KOÓS István: *A M. kir. Közigazgatási Bíróság adókra és illetékekre vonatkozó hatályos döntvényeinek, jogegységi megállapodásainak és elvi jelentőségű határozatainak gyűjteménye, 1934-1937*. Budapest, 1937. [9], 45-217, [1], 83-280.; SZABOLCSKA Mihály: *A m. kir. Közigazgatási Bíróság Általános Közigazgatási Osztálya érvényben levő döntvényeinek és elvi határozatainak gyűjteménye*. (Előszó: Puky Endre) 1-3. köt., 1897-1937. 4. pótköt., 1938-1941. Budapest, Szerzők, 1937-1941.; VÖRÖS Ernő, LENGYEL József: *A m. kir. közigazgatási bíróság újabb anyagi-jogi, hatásköri és eljárási joggyakorlata, általános közigazgatási, adó- és illetékügyekben, ideértve a zsidótörvény, az orvoskamari tagfelvételi és orvosi fegyelmi ügyek joggyakorlatát, egyttal a közigazgatási bírósági törvény magyarázata*. (Előszó: Puky Endre). 1. köt. XX, 644 2. köt. IV, 645-1254. Budapest, Szerzők, 1940.; KOÓS István, LENGYEL József: *A M. Kir. Közigazgatási bíróság adókra és illetékekre vonatkozó hatályos döntvényeinek, jogegységi megállapodásainak és elvi jelentőségű határozatainak gyűjteménye 1937-1941*. Budapest, Szerzők, 1941. 414.; KOÓS István, LENGYEL József: *A m. kir. Közigazgatási Bíróság adókra és illetékekre vonatkozó hatályos döntvényeinek, jogegységi megállapodásainak és elvi jelentőségű határozatainak gyűjteménye*. 1896-1941. 1. köt. 373 , 2. köt. 394 , 3. köt. 422, [1] , 4. köt. 504 Budapest, Szerzők, 1942.; VÖRÖS Ernő, LENGYEL József: *A M. Kir. Közigazgatási Bíróság legújabb anyagi jogi, hatásköri és eljárási joggyakorlata*. (Előszó: Rakovszky Iván) Budapest, Szerzők, 1944, XX, 850.

63 Évnyitó beszédei: Felsőbírósi elnökök évnyitó beszédei. *Magyar jogi szemle*, 1942. 23. évf. 3, 41-67.

Rakovszky Iván évnyitó beszéde a közigazgatási bíróságon. Magyar Jogászegylet Közgyűlése *Magyar Jogi Szemle*, XXIII. köt. Budapest, 1942, 57.; Rakovszky Iván évnyitó beszéde a közigazgatási bíróságon. *Magyar Jogi Szemle* 1942, 23. évf. 53-64.; RAKOVSZKY Iván: A közigazgatási bíraskodás történelmi és elméleti háttere, valamint fejlődésének iránya. [Előadás a Közigazgatási Bíróság teljes ülésén. 1942. január 12.] *Magyar Közigazgatás*. 1942. 60. évf. 4.sz. 1-4. 5, 1-3.; RAKOVSZKY Iván: A közigazgatási bíraskodás történelmi és elméleti háttere, valamint fejlődésének iránya. A Közigazgatási Bíróság 1942. jan. 12. ülésén elmondta Rakovszky Iván. Budapest, Pallas, 1942. 18 Cikkei: RAKOVSZKY Iván: A közigazgatási bíróság hivatása. *Közigazgatástudomány*. 1941. 4. évf. 5, 169-173.; RAKOVSZKY Iván: *A magyar közigazgatási bíraskodás reformja*. In.: Fejezetek a közjog és közigazgatási jog köréből. Némethy Károly születésének 70. évfordulója és a „Magyar Közigazgatás” félézázados fennállása alkalmából. 1932. 118-119.

64 Borsos Endrének, a Közigazgatási Bíróság tanácselnökének és jelenlegi vezetőjének az 1945. évi június hó 5. napján tartott teljes ülésen elmondott beszéde a jogfolytonosság megszakadásáról és az alkotmányos élet helyreállításáról. Budapest, Fővárosi Ny., 1945. 14 p.; BORSOS Endre: *Bíraskodás képviselőválasztási ügyekben*. (Előszót írta Csorba János) Budapest, Hernádi könyvkiadó, 1945, 49.

65 CSORBA János: *A Közigazgatási Bíróság mint alkotmányvédő bíróság*. Elnöki székfoglaló

különlenyomat tanúsága szerint Csorba úgy látta, hogy a katasztrofális kimenetel idején kisebbségben lévő, de a hatalmat magának ragadó körök ténykedéséhez a közjogi állapotok is hozzájárultak. „*Demokratikus államban a törvényhozás a legerősebb faktor s ennek van alárendelve a végrehajtó hatalom. Nálunk ez a viszony megfordult és a törvényhozás lett alárendelve a végrehajtó hatalomnak, miután a végrehajtó hatalom visszaélései segítségével jött létre már hosszabb idő óta [...]*.”⁶⁶ Ki kívánta terjeszteni a Közigazgatási Bíróság rendeletvizsgálati jogát. Úgy vélte, hogy gyakran szükség volna előzetes közbelépésre bizonyos bekövetkezendő nagyobb jogsértések megelőzésére. Fontosnak tartotta a jogorvoslat gyorsítását is. Leszögezte, hogy ha a jövőben nem akarnak többé teret hagyni arra, hogy diktatúra fejlődjön ki, akkor a Közigazgatási Bíróságot közjogi bírósággá kell változtatni és minden alkotmányjogi, közjogi, és közigazgatási kérdésben végső fokon a Közigazgatási Bíróságot kell döntőfórummá tenni. Az eljárás megindítása szempontjából fontos újítás lett volna, hogy az eljárást nem csak panaszra lehetett volna indítani, hanem akkor is, ha azt szükségesnek látja a közérdek vagy az államérdek szempontjából. Taxatíván felsorolni pedig azokat a területeket kellett volna, melyek nem tartoztak e bíróság hatáskörébe.⁶⁷

Összegzés

A közigazgatási bíráskodással kapcsolatos magyar tudományos érdeklődés későn indult meg. A törvény elfogadását megelőző húsz évet a heves viták jellemezték, melynek legfőbb fóruma a Magyar Jogászegylet gyűlései voltak. A századforduló idején a tudományos fórumnak csökkent a szerepe, a rövid, polemikus írásoknak remek megjelenési lehetőséget nyújtottak a nagyszámú jogtudományi folyóiratok.

Két jelentős téma határozta meg mindvégig a tudományos szakirodalmat, a szervezet átalakítása, és a hatáskörök kiterjesztése, konszenzusra azonban a bíróság fennállásra során nem jutottak az egyes tudományos álláspont képviselői. A második világháború idején megnőtt azon vélemények száma, melyek szerint új, közjogi feladatot lett volna szükséges adni a Közigazgatási Bíróságnak.

A tárgykör egyik speciális, hosszú évek gyakorlata alapján kialakult forrását jelentik a szervezet elnöki posztját betöltő bírónak évnnyitó beszédéi, melyek nagy figyelmet kaptak a teoretikus és gyakorló jogászság körében egyaránt.

1945. jún. 18-án a Közigazgatási Bíróságnak a képviselőházban tartott teljes ülésén. Budapest, Officina, 1945, 14.

66 CSORBA i.m. 6.

67 CSORBA i.m. 14.